

EDUCATIO®

PEDAGÓGIA | SZOCIOLÓGIA | ÖKONÓMIA | HISTÓRIA | PSZICHOLÓGIA | POLITOLÓGIA

HUSZONNEGYEDIK ÉVFOLYAM, ELSŐ SZÁM

PEDAGÓGUS ÉLETUTAK – KARRIEREK

Vannak-e tanárok? | 3 | NAGY PÉTER TIBOR

A tanárrá válás indikátorai
az 1945 előtti Magyarországon | 13 | BIRÓ ZSUZSANNA HANNA

Pedagógusbérek – mindig lent? | 30 | POLÓNYI ISTVÁN

Pályakép és szelekció
a pedagóguspálya választásában | 47 | VEROSZTA ZSUZSANNA

Gyakorló pedagógusok
pályamotivációi | 63 | PAKSI BORBÁLA, SCHMIDT ANDREA, MAGI ANNA,
EISINGER ANDREA, FELVINCZI KATALIN

Pedagógus karrierminták | 83 | SÁGI MATILD

Közszolgálatosság vagy menedzserizmus? | 98 | BAJOMI IVÁN

24

2015

TAVASZ

EDUCATIO®

INTERDISZCIPLINÁRIS SZEMLE AZOK SZÁMÁRA, AKIK
AZ OKTATÁS TÁRSADALMI ÖSSZEFÜGGÉSEIT KERESIK

HUSZONNEGYEDIK ÉVFOLYAM ELSŐ SZÁM | 2015 / TAVASZ | MEGJELNIK NEGYEDÉVENKÉNT

Alapító főszerkesztő: KOZMA TAMÁS

Főszerkesztő: FEHÉRVÁRI ANIKÓ

E szám tanulmányait szerkesztette:

BIRÓ ZSUSZANNA HANNA

Lektorálta: HUNYADY GYÖRGY,

BIRÓ ZSUSZANNA HANNA

Szerkesztőbizottság:

BAJOMI IVÁN, BIRÓ ZSUSZANNA HANNA (VÁLÓSÁG),
CSÁKÓ MIHÁLY (ELNÖK), FEHÉRVÁRI ANIKÓ (KUTATÁS
KÖZBEN), FORRAY R. KATALIN, HRUBOS ILDIKÓ,
KOZMA TAMÁS, LUKÁCS PÉTER, NAGY PÉTER TIBOR,
POLÓNYI ISTVÁN, SÁSKA GÉZA, TOMASZ GÁBOR
(SZEMLE), VEROSZTA ZSUSZANNA (VÁLÓSÁG)

Szerkesztőség és kiadói hivatal:

1143 Budapest, Szobránc utca 6-8.

Telefon, fax: (06-1) 235-7200

AZ EDUCATIO NEGYEDÉVES FOLYÓIRAT,
ÉVENTE KÖZEL HATSZÁZ OLDALON, ÖTVEN
NYOMDAI ÍVEN, MINTEGY NYOLCVAN SZERZŐI
ÍV KÖZREADÁSÁRA VÁLLALKOZIK.

LAPUNK KAPHATÓ A KIADÓBAN ÉS AZOKBAN
A FŐVÁROSI KÖNYVESBOLTOKBAN, AMELYEK
FOLYÓIRATOK ÁRUSÍTÁSÁVAL IS FOGLALKOZ-
NAK ÉS ELFOGADTÁK LAPUNKAT, ILLETVE
KÖZVETLENÜL IS MEGRENDELHETŐ AZ
EDUCATIO HONLAPJÁN KERESZTÜL:
[HTTP://WWW.EDU-ONLINE.HU](http://www.edu-online.hu)

ELŐFIZETHETŐ KÖZVETLENÜL A KIADÓ CÍMÉN.
AZ ELŐFIZETÉS DÍJA EGY ÉVRE 4896 FT.

EDUCATIO®

QUARTERLY REVIEW OF SOCIAL SCIENCES FOCUSED ON EDUCATION

Editor in Chief: ANIKÓ FEHÉRVÁRI

The journal is published four times a year (600 pages).

Postal address: H-1143 Budapest, Szobránc utca 6-8, Hungary

Annual subscription: \$ 300 on surface delivery or \$ 450 by air

(or the equivalent in another currency), to any address.

Orders may be placed to our postal address or directly

through our website: <http://www.edu-online.hu>

PLEASE, MAKE THE CHEQUE PAYABLE TO OFI, EDUCATIO.

AZ EDUCATIO FOLYÓIRAT MEGJELENÉSÉT A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATJA.
A TANULMÁNYOK BIBLIOGRÁFIAI ADATAI A MAGYAR TUDOMÁNYOS MŰVEK TÁRÁBAN RÖGZÍTÉSRE KERÜLNEK.

© OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET, 2015.

MINDEN JOG FENNTARTVA.

ISSN 1216-3384

FELELŐS KIADÓ: AZ OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET FŐIGAZGATÓJA

TIPOGRÁFIA: SALT COMMUNICATIONS KFT.

TÖRDELÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: PATTANTYUS GERGELY

NYOMDAI MUNKÁK: DUNA-MIX KFT.

E szám tanulmányainak szerzői

NAGY PÉTER TIBOR – egyetemi tanár, WJLF | BIRÓ ZSUZSANNA HANNA – tudományos főmunkatárs, WJLF | POLÓNYI ISTVÁN – egyetemi tanár, DE | PAKSI BORBÁLA – tudományos főmunkatárs, ELTE | VEROSZTA ZSUZSANNA – vezető elemző, EDUCATIO NONPROFIT KFT. | SÁGI MATILD – tudományos főmunkatárs, OFI | BAJOMI IVÁN – szociológus, ELTE | SCHMIDT ANDREA – szociológus, MTA | MAGI ANNA – PhD-hallgató, ELTE | EISINGER ANDREA – PhD-hallgató, ELTE | FELVINCZI KATALIN – egyetemi docens, ELTE | KÁLLAI GABRIELLA – tudományos munkatárs, OFI | SZEMERSZKI MARIANNA – tudományos főmunkatárs, OFI | NIKITSCHER PÉTER – kutató-elemző, OFI | SZÉLL KRISZTIÁN – kutató-elemző, OFI | NAGY KATALIN – PhD-hallgató, BME | SZOMBATI ORSOLYA – PhD-hallgató, ELTE | NAGY-KOLOZSVÁRI ENIKŐ – PhD-hallgató, ELTE | KOVÁCS EDINA – PhD-hallgató, DE

(a tartalommutató folytatása)

III | VALÓSÁG

Interjú egy mentortanárral

Beszélgetés egy gyakornoktanárral

I23 | KUTATÁS KÖZBEN

Pedagógushallgatók a képzés elején (KÁLLAI GABRIELLA – SZEMERSZKI MARIANNA)

Milyen a jó pedagógus? – Elvárások és az érzékelt valóság egy nagymintás diákkutatás eredményei alapján (NIKITSCHER PÉTER)

Iskolai eredményesség a hátrányos helyzet tükrében (SZÉLL KRISZTIÁN)

A pedagógusok és a gazdasági teljesítőképesség (NAGY KATALIN)

I56 | SZEMLE

Az oktatás bére – európai körkép a tanárok fizetéséről (SZOMBATI ORSOLYA)

Van-e jövője a tanári pályának? (NAGY-KOLOZSVÁRI ENIKŐ)

Kétszáz év reform (KOVÁCS EDINA)

I65 | ÖSSZEFOGLALÓ / ABSTRACT

mapolitikai vitához, amely mind nemzeti, mind közösségi szinten zajlik, és bepillantást enged azokba a tényezőkbé, amelyek a tanárok hosszú távú elégedettségét biztosíthatják.

(European Commission: Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe, 2013/14. /*Eurydice Facts & Figures*/. 115 p.)

Szombati Orsolya

VAN-E JÖVŐJE A TANÁRI PÁLYÁNAK?

A minőségi oktatás mindig is a kulcsfontosságú kérdések közé tartozott, úgy politikai, mint pedagógiai szempontból, nemzeti és nemzetközi szinten is. Az utóbbi néhány évtizedben számos tanulmány és beszámoló született arról, hogy ennek egyik legfontosabb alkotóeleme a tanári mesterség minősége. Azonban ugyanilyen fontosságú kutatási eredmény az is, hogy a legtöbb országban a tanári státus alacsony vagy nagyon alacsony szintű. Így felmerül a kérdés: hogyan lehet minőségi eredményeket elérni a tanári szakmában? Van egyáltalán jövője a tanári professziónak? Ilyen és ehhez kapcsolódó dilemmákra keres választ a liszaboni A. Reis Monteiro kötete (*The Teaching Profession: Present and Future*).

A könyv célja, ahogy a szerző már az elején leszögezi, nem a korábban felvetett témák szakirodalmi áttekintése, és nem is a világszerte elterjedt oktatási reformok göröcső alá vétele volt, hanem az, hogy a nemzeti, nemzetközi beszámolók és tanulmányok eredményei alapján merész következtetéseket vonjon le, és bepillantást nyújtson a tanári hivatás jelenébe és jövőjébe.

A kötet három fő részből áll. Az első fejezetben az oktatás minősége és a tanári hivatás színvonala közötti összefüggésekbe nyerhet betekintést az olvasó, valamint egy esettanulmány a „finn oktatási csodát” állítja példaként a téma iránt érdeklődők számára. A második rész a tanári munka globális képét tárgyalja úgy, hogy bevezet a szakma szociológiájának

fő alaptételeibe, bemutatja a tanári mesterség státusát a különböző országokban, olyan témákkal fűszerezve, mint az identitás, etika és minőség kérdései. A harmadik és egyben utolsó fejezet a tanári szakma önszabályozó rendszerével foglalkozik, a már bevett nemzetközi példákat mutatja be, ezen kívül pedig pro és kontra érveket sorakoztat fel egy stabil önszabályozó rendszer létrehozásával és működtetésével kapcsolatban.

A három fő részből és nyolc fejezetből álló könyv minden szerkezeti egysége egy-egy bevezetővel indul, melyek összegzik a fejezet tartalmát, kiemelik a lehangsúlyosabbnak vélt gondolatokat, ugyanakkor az olvasó így többször találkozhat ismétlődésekkel a fő szövegtörzsön belül.

A kötet első fő állomása a minőség fogalmának tisztázása az oktatás keretein belül, melyre két megközelítést említ: a humán tőke, valamint az emberi jogok oldaláról. Az írás szerint a minőségi oktatás humán tőke felőli megközelítése aláássa az emberi értékeket és méltóságot, hozzájárul az iskolai küldetés sértettségének megbomlásához, és eltorzítja a tanári szakma egységét és teljességét. A neoliberalis eszmék elárasztották az oktatás területét is, azt állítva, hogy a piaci vagy kvázi-piaci elvek (mint pl. a privatizáció, verseny, tesztelés) növelik a hatékonyságot, és elősegítik a szülők számára a szabad iskolaválasztását. A neoliberalizmus sikerességét azonban nem sikerült tényekkel alátámasztani, amit a 2014-es OECD-jelentés (*Equity, excellence and inclusiveness in education: Policy lessons from around the world*) is megerősít. Az oktatás minőségének emberi jogok felőli megközelítése kiemeli az oktatáshoz való jog normatív tartalmát, az ehhez való jogot alapvető emberi jognak, globális közjónak tekinti. Az OECD-országok oktatási minisztereinek 2010-es találkozója záró beszámolója szerint a minőségi oktatás mint globális közjó, nemcsak gazdasági célokkal rendelkezik, hanem célja a méltányosság és a társadalmi kohézió is; hozzájárul az egészséges életvitelhez, civil részvételhez, politikai szerepvállaláshoz, egymás iránti bizalom és tolerancia kialakulásához. Rá-

adásul az olyan nem kognitív készségek, mint pl. a kreativitás, a kritikus gondolkodás, a problémamegoldás és a csapatmunka, mind fontosak úgy gazdasági, mint szociológiai szempontból is. Összességében azonban nincs recept vagy alkalmazásra kész megközelítés a minőségi oktatás megteremtésére, de vannak általánosan érvényes és alkalmazható elvek, amelyek az emberiség közös pedagógiai örökségét alkotják. Ezt szentesíti az oktatáshoz való jog etikája, s ezen túlmenően minden ország tanulhat a legpéldásabbaktól.

Az ember alapvető jellemzője, hogy tökéletesíthető és oktatható, így az oktatás mindig is visszatérő témája a pedagógiai gondolatok klasszikus forrásainak. Mindazonáltal, míg széles körben elfogadott az a tény, hogy az oktatás hozzájárul a társadalom kiegyenlítődéhez, és napjaink egyik legfontosabb problémája az oktatási kiválóság mellett a méltányosság elérése is, az oktatási rendszerek mégsem tartanak lépést az egyre multikulturálisabb és gyorsan változó társadalmi rendszerekkel. Pedig a 21. század iskolája nem működhet a 19. század logikája szerint, 20. századi tanárokkal. Radikális reformokra van szükség, ám egy reform nem elég radikális, ha nem a gyökerénél ragadja meg a problémát. Szisztematikus és holisztikus megközelítésre van szükség, hiszen az oktatási rendszer és a társadalom kölcsönösen hatnak egymásra. A 2011-es OECD-jelentés szerint (*Strong performers and successful reformers in education – Lessons from PISA for the United States*) a reform nem egyenlő a fejlesztéssel. A fejlesztés azt jelenti, hogy a rendszer úgy működik, ahogy korábban, csak többet teljesít, vagy jobban. A reform ezzel szemben már paradigmaváltást rejt magában.

Az oktatási rendszer sikerét sokan a költségvetésben és a decentralizációban látják. Ám egyrészt az OECD jelentései szerint a pénzügyi ráfordítások a rendszeren belül nem állnak közvetlen kapcsolatban a minőséggel vagy méltányossággal. A források ésszerű felhasználása sokkal fontosabb, mint maga a ráfordítás mennyisége. Másrészt a decentralizáció is kétélű fejszecsap. A PISA-jelentések szerint azok az ok-

tatási rendszerek, melyek nagyobb autonómiát biztosítanak az iskoláknak, általában jobban teljesítenek, mint azok a rendszerek, ahol kevesebb az önrendelkezési jog. Viszont az autonómia kontraproduktív is lehet, ha a tanárok még „nem állnak készen”, ha nem képesek megfelelő minőségű tanításra.

Bár a minőségi oktatás mindennapi alkímiajának géniusza a tanár, a professzió státusát napjainkban leginkább a hanyatlás és az elismerés hiánya jellemzi. Szükségessé vált a tanári státus és megbecsülés szintjének emelése. Nemzetközi felmérések szerint a tanárok számára ezen a téren a magasabb szintű elismerés és tisztelet az elsődleges, nem is maga az egyéni karrier ambíciói.

A harmadik fejezet nagy részét a „finn csoda” bemutatása teszi ki, melyben az olvasó megismerkedhet a finn oktatási rendszer sajátosságaival és sikerének titkáival. A finn oktatási rendszer az oktatás minősége szempontjából az emberi jogok felőli megközelítést példázza, magasan képzett és magasan rangsorolt tanárokkal. Az oktatáshoz való jog alapjog, globális közjó, ami mindenkit feljogosít az öt megillető oktatásra, tiszteletben tartva az összes emberi jogot. A „tanári minőség” kialakítása és művelése magába foglalja a szakmára alkalmas egyének kiválasztásának folyamatát, magát a képzést, az önállóságot, a munkafeltételeket és a fizetséget is, és ezek eredményeképpen a szülők bíznak a tanárokkal, elhiszik róluk, hogy tudják, mi a legjobb gyermeküknek.

A kötet további részében az olvasó a tanári mesterség szociológiai kérdéseivel találkozhat. Az angolszász szakirodalom megkülönbözteti a hivatás (profession) és a foglalkozás (occupation) fogalmát. Ahogy „minden bogár rovar, de nem minden rovar bogár”, úgy minden hivatás (profession) foglalkozás (occupation), de nem minden foglalkozás hivatás. Nincs egységesen elfogadott definíciója a két fogalomnak, de a kötet értelmezése szerint, míg a foglalkozás magába foglal minden olyan tevékenységet, munkát, feladatot, amely az egyén megélhetésének fő forrása, addig a hivatás specializálódottabb,

jól fizetett és magas presztízsű foglalkozás. A foglalkozások professzionalitásuk (szakmaiságuk) szintjével tűnnek ki. A szakmaiság egy, az előbbieknél talán még gyakrabban használt kifejezés, és még kevésbé definiált a szociológiai irodalomban. A kötet értelmezése szerint a szakmaiság egy hivatás globális profilja, azaz mindaz, ami megkülönbözteti őt más hivatásoktól. A szakmaiság egy hivatás identitástartalom és szakmai standardok szerinti gyakorlását jelenti. És végül, a szakmaiság a tudomány, az értelem és kiválóság egységét jelenti.

Ahogy már korábban is említettem, nemzetközi, nemzeti jelentések és tanulmányok szerint a tanári munka státusa alacsony, messze áll attól, hogy a magas presztízsű szakmák közé soroljuk. Igaz, az egyes országok e tekintetben rendkívül eltérő képet mutatnak: míg pl. Portugáliában egyes tanári szakoknál hússzorosa a túljelentkezés, addig Svédországban néhány éve mindössze tíz fő jelentkezett kémiantanári szakra. Monteiro leszögezi, hogy a szakma minőségének javítása már az azt művelni kívánók humán kvalitásainak figyelembevételével kell hogy kezdődjön, amikor a képzésbe való belépést és a szakmai teljesítmény értékelésének kritériumait határozzák meg. A kiválasztáson, oktatáson és értékelésen túl a tanári hivatás minőségének javításának a szakmai és társadalmi státus más aspektusait is magába kell foglalnia, mint pl. a munkakörülményeket, anyagi és karrierperspektívát, valamint az iskolai menedzmentet. A tanári mesterség jövője egyértelműen az iskola intézményéhez kapcsolódik, amit vonzóvá kell tenni, és a legjobb képességekkel rendelkezőket kell a pályára csalogatni – olyan szakmai önszerveződésre, önirányításra képes embereket, akik szenvedélyes és inspiráló elképzelésekkel rendelkeznek.

A kötet harmadik része a szakmák szabályozási rendszerével foglalkozik, és ez eddigiekhez híven itt is különböző kutatások eredményeivel, jelentések, beszámolók részleteivel alátámasztott következtetésekkel találkozhat az olvasó. Az önszabályozás az egyik legfontosabb jele a társadalmilag fontos szerepet ját-

szó, felelősségteljes és elismert szakmáknak. Az önszabályozó rendszerek legfontosabb feladatai közé tartozik a szakma gyakorlásához való hozzáférés ellenőrzése olyan eszközökkel, mint a regisztráció vagy a tanúsítvány. Ennek célja, hogy a szakma művelői kompetens, etikus és biztonságos módon nyújtsák a szolgáltatásaikat, a legmagasabb minőségben és elérhető áron. A tanári szakma önszabályozó rendszerre már működik az angolszász országokban, Oktatási Tanácsok (Teaching Council) formájában. A világ egyes részein a tanári szakma szabályozását általában az állam koordinálja, direkt módon vagy egyes hivatalokon keresztül. Az önszabályozó rendszerek létrehozása sok helyen azonban még mindig politikai vagy szakszervezeti ellenállásba ütközik.

Összességében a kötet által feldolgozott téma hasznos és releváns, stílusa olvasható, szemléletes, színvonalas. Nemcsak oktatáspolitikával, oktatáskutatással foglalkozó szakemberek forgathatják haszonnal, hanem a szakmát nap mint nap művelő pedagógusok is meríthetnek a nemzetközi kutatások eredményeire erősen támaszkodó kötetből (hazánkra, sajnos, egyetlen utalást sem találhatunk benne). Így nem marad más hátra, mint a mások által elének állított példákban tanulni, és azokból a legjobbat meríteni.

(Reis Monteiro: *The Teaching Profession: Present and Future*. /SpringerBriefs in Education/. Springer, Dordrecht, 2015. 160 p.)

Nagy-Kolozsvári Enikő

KÉTSZÁZ ÉV REFORM

Kevés dolgot vélnénk kulturális és nemzeti sajátosságokhoz jobban kötődőnek, mint az oktatást. Ennek ellenére a tanári hivatás – több folyamat együttes hatása okán – igen hasonló, szimbolikus pozícióba került a fejlett országok többségében. Így, olykor meglepő módon, a tanárok helyzete világszerte szinte azonos